

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СВІТУ

УДК 327(477:497.11)«1999/2008»
ББК 66.4(4Укр)9(4Сер)

Олександр Ткачик

Українсько-сербські зв'язки крізь призму діяльності глав держав (1999–2008 рр.)

У статті проаналізовано розвиток українсько-сербських зв'язків на рівні президентів упродовж 1999–2008 рр. Автор досліджує передумови встановлення дипломатичних відносин між країнами, проблематику співпраці глав держав і оцінює результати домовленостей.

Ключові слова: санкції ООН, робоча зустріч, миротворчий контингент, територіальна цілісність, економічна співпраця, міжнародні угоди, Україна, Сербія.

Українсько-сербські відносини у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття досить часто на фоні глобальних змін у світі залишалися поза увагою дослідників Південно-Східної Європи. Однак картина буде неповною без врахування двосторонніх зв'язків між державами. У зв'язку з цим, у статті проаналізовано зв'язки між Україною та Сербією у складі Союзу Республік Югославія (СРЮ), Сербії і Чорногорії (СіЧ), власне, Республікою Сербія у світлі діяльності глав держав.

Згідно статті 106 Конституції України Президент України «представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України».

Посада президента Сербії існує з 1991 р., але зустріч очільників України і Сербії вперше відбулась лише в лютому

© Ткачик О., 2013

Ткачик Олександр Олександрович - аспірант кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

2005 р. Відносини з Україною упродовж 1999–2005 рр. велися від імені президентів СРЮ та СіЧ. Тому в роботі йдеться про контакти президентів України Л. Кучми, В. Ющенко та президентів СРЮ С. Мілошевича (1997–2000 рр.), В. Коштуніці (2000–2003 рр.), президента СіЧ С. Маровича (2003–2006 рр.) і президента Сербії Б. Тадича (2004–2011 рр.).

Актуальність вивчення українсько-сербських зв'язків на рівні президентів країн обумовлюється, по-перше, потребою всебічного висвітлення проблеми, яка є слабо дослідженою, по-друге – необхідністю дослідження розвитку відносин двох держав.

Метою даної статті є аналіз українсько-сербських зв'язків на основі міждержавних угод, заяв, виступів, зустрічей глав держав в досліджуваній період.

Наголосимо, що Україна впродовж 1992–1993 рр. не визнавала СРЮ і підтримувала з нею консульські відносини. Така позиція офіційного Києва була зумовлена передовсім санкціями, які впровадила ООН щодо цієї країни. Водночас, на думку працівників Посольства України у СРЮ, українсько-югославські взаємини певний час були доволі «натягнутими», тому що на початку югославської кризи моральну й політичну підтримку Україна надавала Республіці Хорватія, яка однією з перших визнала незалежність нашої держави. Дружні відносини України з ворожою Сербією Хорватією значною мірою впливали на характер зв'язків офіційних Києва та Белграду у першій половині 90-х років ХХ ст.

Крім того, у політичних колах СРЮ побутувала геополітична формула, згідно з якою Югославія вважалася традиційним партнером Росії, а Республіка Хорватія – України¹. Такий принцип зв'язків між радянськими та югославськими республіками встановився ще в часи існування СРСР та СФРЮ. Дипломатичні відносини України з Сербією було встановлено 15 квітня 1994 р.

При розгляді питання двосторонніх сербсько-українських відносин у першій половині 90-х роках ХХ ст. варто враховувати також те, що у цей час українська зовнішня політика перебувала на етапі інституційного, кадрового і концептуального становлення². Тому українська сторона намагалась сформулювати

власну позицію щодо подій на Балканах. Основною проблемою у зв'язку з цим було узгодження власних інтересів з політикою міжнародного співтовариства. Окремо слід відмітити також значний вплив російської політики у цьому питанні на громадську думку в Україні.

Важливим був й зворотній вплив, який югославська криза справила на формування української зовнішньополітичної концепції. По-перше, події на Балканах спонукали українське керівництво до формування чіткої позиції щодо міжетнічних конфліктів як усередині країни, так і поза її межами. По-друге, участь України у миротворчих операціях під егідою ООН на Балканах у 1992 р. започаткувала миротворчу історію Збройних сил України.

Позиція України стосовно вирішення югославського конфлікту за столом переговорів і за посередництва в першу чергу ООН чітко прослідковувалася на Лондонській, Паризькій, Боннській конференціях 1995 р. Українська сторона пропонувала зокрема провести в Києві мирну конференцію з урегулювання конфліктів в колишній Югославії³.

Проте впродовж 90-х років ХХ ст. особливої активності українсько-сербських зв'язків на рівні президентів не спостерігається. Причиною цьому були санкції Ради Безпеки ООН проти СРЮ, відсутність чіткої зовнішньої стратегії України в регіоні, політична нестабільність та першочерговість налагодження стосунків з країнами колишньої Югославії для Сербії та ін.

Зміни намітились після початку військової акції НАТО проти Югославії 24 березня 1999 р. Ця подія збіглась у часі з впровадженням українською дипломатією стратегічного зовнішньополітичного курсу на утвердження України як регіонального лідера в Південно-Східній Європі⁴.

Уже в перші години Косовського конфлікту була оприлюднена посередницька ініціатива президента України Леоніда Кучми. Уже 27 березня 1999 р. у Белграді український план мирного врегулювання кризи став предметом переговорів української делегації на чолі з міністром закордонних справ України Б. Тарасюком, міністром оборони України О. Кузьмуком та президента Югославії С. Мілошевича.

Позиція України ґрунтувалась на тому, що спірні міжнародні питання не повинні вирішуватись силою, а лише шляхом переговорів. Недопустимо, щоб уряди країн обмежували права власних громадян або чинили проти них насильство. Насамкінець, визнавалось неприйнятним застосування сили без відповідного рішення РБ ООН⁵. Українська сторона пропонувала вирішення конфлікту в три етапи, а саме: 1) синхронне припинення всіх військових дій, 2) повернення біженців під охороною миротворчих сил і розгортання гуманітарної місії ОБСЄ, 3) скликання в столиці однієї з нейтральних країн мирної конференції⁶. При цьому Україна висловлювала готовність брати безпосередню участь у їх реалізації. Так, від грудня 1999 р. до березня 1999 р. український миротворчий контингент у кількості 208 осіб, у тому числі п'ять військових спостерігачів і три військових поліцейських, узяли участь у місії ОБСЄ з верифікації у Косові.

Зазначимо, що пропозиції України привернули увагу Генерального секретаря ООН, Голови РБ ООН, головуючого в ОБСЄ і ЄС, а пізніше цей план став предметом обговорення між президентом України і Генеральним Секретарем ООН К. Аннаном у Нью-Йорку, оскільки Україна наголошувала на пріоритетності залучення механізмів ООН для вирішення Косовської кризи⁷.

Україна, згідно Указів Президента у 1999 р. направила на підтримку міжнародної миротворчої операції в Косово миротворчий контингент чисельністю 800 осіб і надала миротворчий персонал чисельністю 30 осіб для Місії ООН в справах тимчасової адміністрації в Косово⁸.

Політичний діалог між країнами почав активно розвиватися після того, як у 2000 р. В. Коштуніца розпочав демократичні зміни у Югославії, змінивши С. Мілошевича на посту президента СРЮ. Уже в січні 2001 р. відбувся робочий візит Л. Кучми до СРЮ. Він був першим главою іноземної держави, який відвідав одночасно Белград і Косово, чим засвідчив принципову і незмінну позицію України щодо підтримки територіальної цілісності СРЮ⁹.

У Белграді відбулись переговори між Л. Кучмою та президентом СРЮ В. Коштуніцею. Останній наголосив на важливій ролі, яку українські миротворці відіграють на Балканах. Під

час переговорів були обговорені зокрема питання активізації всіх складових українсько-югославського співробітництва. Глави держав підписали угоду про взаємний захист інвестицій та уникнення подвійного оподаткування, а також, договір про військово-технічне співробітництво¹⁰.

У червні 2002 р. у Києві Л. Кучма провів переговори з віцепрем'єр-міністром СРЮ М. Лабусом з приводу підготовки угоди про партнерство і співробітництво. У вересні цього ж року президент України та президент СРЮ В. Коштуница особисто обговорили проблеми європейської інтеграції на саміті з проблем сталого розвитку в Йоганнесбурзі¹¹.

Особливого імпульсу двостороннім відносинам надав перший в історії офіційний візит в Україну 4–5 листопада 2003 р. президента СіЧ С. Маровича. Глави держав розглянули практично всі аспекти українсько-сербсько-чорногорських відносин. Головну увагу приділено взаємодопомозі в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції, а також на подальшому розвитку торговельно-економічного співробітництва. Підписано угоду про туристичний обмін¹².

Цій без перебільшення важливій події у відносинах двох країн передували дві робочі зустрічі президентів в 2003 р., зокрема в рамках квітневої Європейської конференції в Афінах та під час вересневої 58-ї сесії ГА ООН у Нью-Йорку, де С. Марович підтримав Спільну заяву з нагоди 70-ї річниці Голодомору 1932-1933 рр. в Україні від імені СіЧ.

Разом з тим, налагодилося двостороннє листування президентів. У березні 2003 р. українські ЗМІ повідомляли, що Л. Кучма висловив співчуття С. Маровичу у зв'язку з трагічною смертю прем'єр-міністра СіЧ З. Джинжича¹³.

У зв'язку з розформуванням міжнародних військових сил KFOR (Сили для Косова) і припиненням фінансування з Косова до 1 серпня 2003 р. було відкликано також український миротворчий контингент¹⁴. Отже, 2003 р. став одним з найрезультативніших у питанні співпраці президентів обох країн. Зазначимо, що напрацювання попередніх років вилилися у низку угод між Україною та СіЧ у 2004 р. Зокрема, постановою № 817 Кабінету Міністрів України від 29 червня 2004 р., особливе місце у зв'язках між державами відводиться військово-технічному співробітництву¹⁵.

Активні відносини між Україною і Сербією продовжили В. Ющенко та Б. Тадич. Президенти особисто зустрічались під час інавгурації Президента Хорватії С. Месича (лютий 2005 р., Загреб та в рамках участі в урочистостях з нагоди 90-ї річниці відновлення польської державності (листопад 2008 р., Варшава).

Українська дипломатія досить швидко відреагувала на факт одностороннього проголошення незалежності краєм Косово. В заяві МЗС щодо Косово від 18 лютого 2008 р. зазначалось, що майбутнє Косово повинне вирішуватись мирно і за посередництва механізмів ЄС, ОБСЄ, ООН. Наголошувалось на тому, що ситуація навколо Косово не може розглядатись як прецедент у вирішенні аналогічних конфліктів у майбутньому. Іншими словами, Україна не визнала незалежності Косово¹⁶.

Отже, до питань, які під час зустрічей в 1999–2008 рр. розглядались президентами України та Сербії відносяться зокрема підтримка територіальної цілісності Сербії, розвиток економічної співпраці, європейська та євроатлантична інтеграція, військово-технічне співробітництво, туристичний обмін.

Загалом упродовж досліджуваного періоду президенти України та Сербії провели 6 робочих зустрічей та 1 офіційний візит. Неодноразово Л. Кучма пропонував С. Мілошевичу посередництво України у складні для Сербії часи сербсько-албанського конфлікту в Косові. Держави висловлювали взаємну підтримку на міжнародній арені та у питанні європейської та євроатлантичної інтеграції. Україна, до прикладу підтримувала СіЧ при вступі до Ради Європи та Організації чорноморського економічного співробітництва¹⁷.

Налагодження активної співпраці на рівні президентів мали подальшим наслідком активізацію економічних зв'язків між країнами. Так, за даними Держкомстату Сербії обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та Сербією за 2003–2006 рр. зросли з 208 млн дол. до 412 млн дол. Україна традиційно зберігала позитивне сальдо у торгівлі з Сербією і входила до числа пріоритетних для Белграду країн, посівши у 2006 р. 13 місце¹⁸.

Упродовж досліджуваного періоду країни уклали 40 двосторонніх документів про співпрацю. Основна частина їх сприяла налагодженню економічних зв'язків і припала на 2001–2006 рр., що зумовлено особливостями розвитку України і Сербії. При цьому розпочато співпрацю в галузі охорони здоров'я, медичній, туристичній, архівній, науково-технічній сферах. З 2004 р. особливе місце у зв'язках між державами відводиться військово-технічному співробітництву¹⁹.

Важливим чинником розвитку українсько-сербської співпраці в майбутньому є проживання на території Сербії українсько-русинської громади, яка могла б стати об'єднувальною ланкою між двома державами. Пріоритетним галузями реалізації інтересів України у відносинах із Сербією могли б стати торгово-економічна й науково-технічна. Зокрема, перспективним для розвитку українсько-сербських економічних зв'язків є розширення побратимських відносин між окремими регіонами держав.

Упродовж 1992–1993 рр. Україна не визнавала СРЮ у зв'язку з санкціями ООН, підтримуючи лише консульські відносини. У 1994–1999 рр. активності в українсько-сербських зв'язках на рівні президентів в силу об'єктивних причин не спостерігається. Проте, починаючи з 1999 р. Україна в особі президента Л. Кучми брала активну участь у вирішенні Косовського конфлікту і надала посильну дипломатичну підтримку Югославії. Після стабілізації політичної ситуації на Балканах та демократичних перетворень у СРЮ поступово вдалось налагодити діалог на рівні президентів двох країн. Найбільш плідними двосторонні українсько-сербські відносини були впродовж 2001–2003 рр., що відбилось насамперед у кількісних показниках, так і у якісному зростанні двосторонньої співпраці.

До основних питань, які вирішувались на рівні президентів слід віднести також проблеми територіальної цілісності Сербії, розвитку українсько-сербських економічних зв'язків, інтеграції до європейських і євроатлантичних структур, налагодження військово-технічної співпраці. В результаті домовленостей президентів

та урядів країн обсяги двосторонньої торгівлі України і Сербії у 2006 р. досягли 412 млн дол. Україна традиційно підтримувала Сербію у питанні сербсько-албанського протистояння і не визнала незалежності Косово. Держави співпрацювали на міжнародній арені. Насамкінець зазначимо, що Україна і Сербія мають гарні перспективи розвитку двосторонніх відносин в майбутньому.

Примітки:

¹. Галузевий державний архів міністерства закордонних справ України. – Ф. 8. – Оп. 175. – Спр. 10 (110). – арк. 134.

². Про відкликання українського миротворчого контингенту в Косово : Указ Президента України № 754/2003 від 28 липня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 31. – С. 13.

³. Зленко А. Формування та еволюція зовнішньополітичної стратегії України (1991–2004 рр.) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 – «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Анатолій Максимович Зленко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – С. 114–116.

⁴. Там само, с. 23.

⁵. Кучма Л. «Ми пропонуємо три етапи косівського врегулювання» / Президент України відповідає на запитання газети «Урядовий кур'єр» // Сорока М. Світ відкриває Україну. Про зовнішню політику Української держави у 90-х роках 20 ст. : Статті. Док. Коментарі / М. Сорока. – К. : Київ. правда, 2001. – С. 532.

⁶. Там само, с. 532–533.

⁷. Зленко А. Формування та еволюція зовнішньополітичної стратегії України, с. 114–116.

⁸. Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія: Указ Президента України від 14 липня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 31. – С. 31; Про направлення миротворчого персоналу України до Місії ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, Союзна Республіка Югославія: Указ Президента України № 1261/99 від 2 жовтня 1999 р. // Офіційний вісник України. – № 40. – С. 24.

⁹. Зовнішня політика України: матеріали парламентських слухань: [збірник] / [Комітет ВР України у закордонних справах ;

Ін-т міжнар. дослідж. процесів інтеграції та глобалізації ; підгот. : Струк О. та ін. ; упорядкув. : А. Бешта, Л. М. Колотилова]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 138.

¹⁰. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. 1991–2003 : Анотована історична хроніка міжнародних відносин / НАН України, Ін-т історії України ; відп. ред. С. В. Віднянський – К. : Генеза, 2004. – С. 262.

¹¹. Там само, С. 263.

¹². Там само, С. 265.

¹³. Президент України Леонід Кучма висловив співчуття Светозару Маровичу у зв'язку з трагічною смертю прем'єр-міністра СіЧ Зорана Джинжича // Голос України. – 2003. – № 49 – 50. – 14 березня.

¹⁴. Про відкликання українського миротворчого контингенту в Косово.

¹⁵. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Радою Міністрів Сербії і Чорногорії про військово-технічне співробітництво : Постанова Кабінету Міністрів України № 817 від 29 черв 2004 р. // Офіційний Вісник України. – 2004. – № 26. – С. 32.

¹⁶. Зовнішня політика України : перші підсумки та перспективи 2008 року : матеріали “круглого столу”, 4 квітня 2008 р. / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2008. – С. 82–83.

¹⁷. Кучма Л. «Ми пропонуємо три етапи косівського врегулювання», с. 531–534.

¹⁸. Стан та перспективи торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між Україною та Республікою Сербія (вересень 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/ser/2246.html.

¹⁹. Ткачик О. Договірні-правова база українсько-сербських відносин у 1992–2006 роках / Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк. – 2010. – № 22. – С. 294–298.

Olexandr Tkachyk

**Ukrainian-Serbian relations through the prism of activity
of heads of the states (1999–2008)**

In the article analyzes the development Ukrainian-Serbian connections at the level of presidents during 1999–2008. An author probes pre-conditions of establishing diplomatic relation between countries, problems of collaboration of heads of the states and estimates the results of agreements.

Key words: *UN sanctions, working meeting, peacemaking contingent, territorial integrity, economic collaboration, international agreements, Ukraine, Serbia.*

Надійшла до редколегії 02.04.2013 р.